

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСТАЧАЛЬНИКІВ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Важке економічне становище житлово-комунального господарства (ЖКГ) ускладнюється не тільки станом національної економіки України, але і природним монополізмом постачальників товарів і послуг у цій сфері (далі постачальників ЖКГ). Унаслідок неефективного регулювання їх діяльності з боку держави свої економічні проблеми постачальники ЖКГ перекладають на споживачів і державу, але їх діяльність, як правило, залишається неефективною. У результаті це перешкоджає не тільки соціальному, але й економічному розвитку національної економіки.

На підставі Закону України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 рр.» [1] Кабінетом Міністрів України розроблено комплекс першочергових заходів щодо реформування ЖКГ [2]. Проте реалізувати їх в умовах непрозорості й недостовірності інформації постачальників ЖКГ важко. Це перешкоджає і регулюванню їх діяльності з боку держави. Для вирішення зазначених проблем розроблено відповідну методичку моніторингу [3], але вона базується тільки на суб'єктивних оцінках експертів у цілому про стан ЖКГ міст, які не враховують економічних показників діяльності постачальників. У результаті відсутні підстави для економічного регулювання їх діяльності, але саме на них мають базуватися нові підходи до державного регулювання соціально-економічної ефективності постачальників ЖКГ у рамках національної економіки.

Метою статті є вдосконалення методів державного регулювання соціально-економічної ефективності діяльності постачальників у сфері житлово-комунального господарства.

Постачальники ЖКГ є природними монополістами на послуги з утримання

будинків та споруд і прибудинкових територій, водопостачання і водовідведення, тепло-, газо- та електропостачання. Їх діяльність у цій сфері визначається Законом України «Про житлово-комунальні послуги». З боку держави регулювання діяльності постачальників ЖКГ здійснюють місцеві державні адміністрації [4].

Згідно із Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про першочергові заходи щодо реформування житлово-комунального господарства» [2] державне регулювання у сфері ЖКГ спрямовано на:

досягнення взаємної узгодженості інтересів споживачів (доступні ціни) і постачальників послуг (фінансові результати, привабливі для кредиторів і нових інвесторів);

створення сприятливого режиму для функціонування і розвитку природних монополій на користь суспільства;

визначення реальної структури тарифів на основі принципу ефективного і справедливого віднесення витрат на собівартість послуг для різних типів споживачів;

стимулювання постачальників до скорочення витрат і зниження надмірної зайнятості, поліпшення якості й надійності обслуговування споживачів, підвищення ефективності інвестицій тощо;

створення умов для розвитку конкуренції в тих межах, у яких вона можлива в існуючих економічних умовах (наприклад, забезпечення вільного й відкритого доступу конкурентів до інфраструктурних мереж).

Проте реалізація наведених завдань ускладнюється об'єктивно існуючою суперечністю між споживачами та постачальниками ЖКГ щодо вартості товарів і послуг. Відсутність ефективних методів державного регулювання в умовах їх природного монополізму призводить до

поглиблення суперечностей. Наприклад, унаслідок безпідставного підвищення тарифів зростає економічна ефективність постачальників ЖКГ, але знижується життєвий рівень населення і, як наслідок, соціальна ефективність національної економіки.

На відміну від інших галузей національної економіки, формуванню тарифів у сфері ЖКГ властивий принцип суб'єктивізму. Наприклад, тарифи на електроенергію для населення є фіксованими й установлюються державою, а тарифи на воду і тепло регулюються органами місцевого самоуправління і відрізняються по областях, районах і містах. Зокрема, найнижчі тарифи на водопостачання у Києві. Але вартість послуг для споживачів у сфері ЖКГ визначається не тільки величиною тарифу, а й обсягом споживання, який нормується державою. Унаслідок завищення норм, наприклад на споживання води, вартість спожитої води значно зростає.

Підвищення тарифів вигідне постачальникам ЖКГ, але крім суб'єктивних існують і об'єктивні умови їх завищення. У першу чергу, це комерційні втрати тепла, електроенергії та води внаслідок високого ступеня зносу передавальних пристроїв. Проте більшість постачальників отримані кошти від підвищення тарифів, як правило, не використовує для поліпшення їх стану. Між тим економічна ефективність діяльності постачальників ЖКГ визначається не тільки доходами від їх реалізації, але й відповідними витратами. Стимулювання їх зниження з боку держави є єдиним шляхом для вирішення вищезазначених протиріч.

Стимулювання має бути цільовим, направленим на досягнення певних результатів, спрямованих не тільки на зростання економічної ефективності постачальників ЖКГ, але й на підвищення якості і зниження вартості послуг для населення. В умовах постійного дефіциту державного бюджету і бюджетів органів місцевого самоуправління єдиним джерелом стимулювання є доходи постачальників ЖКГ. Регулювати їх можна тільки шляхом зміни тарифів на послуги. Тому необхідне й упорядкування тарифів.

Для упорядкування тарифів мають бути визначені їх гранично припустимі рівні – нижня і верхня межа тарифів, яка

встановлюється державою й органами місцевого самоуправління. У рамках нижньої та верхньої межі тарифів стимулюється діяльність постачальників ЖКГ. Їх підвищення здійснюється за умови досягнення постачальником ЖКГ певних позитивних результатів. Якщо він їх не отримав, тарифи знижуються. Такий підхід адекватний завданню зі зворотним зв'язком, відомому як завдання адаптації [5].

Для вирішення такого завдання фактичні значення результатів діяльності постачальників ЖКГ мають постійно порівнюватись із базовими. Для цього необхідно здійснювати їх поточний моніторинг. Він має проводитися для постачальників послуг з утримання будинків та споруд і прибудинкових територій, водопостачання і водовідведення, тепло-, газо- та електропостачання, а порівняння результатів – здійснюватися лише в рамках одного виду економічної діяльності.

Результати діяльності постачальників ЖКГ є наслідком дії різноманітних факторів і характеризуються відповідними факторними показниками. Якщо в результаті моніторингу обрати найкращі значення факторних показників, то їх сукупність буде характеризувати результати діяльності умовно-еталонного постачальника (УЕП) ЖКГ. Вони є базовими для аналізу, контролю і прийняття рішення з боку держави й органів місцевого самоуправління щодо стимулювання діяльності реальних постачальників ЖКГ.

За результатами моніторингу визначаються такі показники:

$f_{ij}, i = \overline{1, n}, j = \overline{1, k}$ – абсолютний

показник рейтингової оцінки за j -м факторним показником, який показує наближеність i -го постачальника ЖКГ до УЕП у балах ($f_{ij} \in [0, 1]$);

$r_{ij}, i = \overline{1, n}, j = \overline{1, k}$ – відносний

(ваговий) рейтинговий показник за j -м факторним показником, який визначає відстань i -го постачальника ЖКГ від УЕП за j -м факторним показником у відсотках ($r_{ij} \in [0, 1]$);

b_{ik} – узагальнений показник рейтингової оцінки, який ураховує

значущість факторних показників i -го постачальника ЖКГ, що визначені експертним шляхом. Він визначає його рейтингову оцінку за максимальним віддаленням від початку координат (факторних показників УЕП). Необхідність уведення такого показника з'являється з диференціацією сукупної оцінки постачальників ЖКГ. Найбільше значення показника відповідає найкращим результатам діяльності з постачання послуги у сфері ЖКГ;

R_i – загальна рейтингова оцінка i -го постачальника ЖКГ. Вона враховує значущість різноманітних показників за розрахунком рейтингової оцінки близькості до УЕП. Найбільший рейтинг має постачальник із мінімальним значенням загальної експертної оцінки.

Для розрахунку абсолютного та відносного показника рейтингової оцінки використовується нижченаведена методика.

$$\begin{cases} f_{i1} = \max(a_{11}, \dots, a_{n1}) - a_{i1}, \dots, f_{ik} = \max(a_{1k}, \dots, a_{nk}) - a_{ik}, \\ \dots \\ f_{n1} = \max(a_{11}, \dots, a_{n1}) - a_{n1}, \dots, f_{nk} = \max(a_{1k}, \dots, a_{nk}) - a_{nk}. \end{cases} \quad (3)$$

У результаті формується такий масив даних:

$$\begin{cases} P_1 = (f_{11}; f_{12}; \dots; f_{1k}), \\ \dots \\ P_n = (f_{n1}; f_{n2}; \dots; f_{nk}). \end{cases} \quad (4)$$

Четвертий крок. Визначаються і зводяться у табл. 1 значення відносних показників рейтингової оцінки

Перший крок. Експертним шляхом у рамках одного виду економічної діяльності n постачальників ЖКГ для k факторних показників (F_j) визначаються значення їх рейтингової оцінки (a_{ij}) і формується відповідний масив даних:

$$\begin{cases} P_1 = (a_{11}; a_{12}; \dots; a_{1k}), \\ \dots \\ P_n = (a_{n1}; a_{n2}; \dots; a_{nk}). \end{cases} \quad (1)$$

Другий крок. За кожним факторним показником (F_j) знаходиться максимальне значення рейтингової оцінки, яке є відповідною характеристикою УЕП:

$$UEP = (\max(a_{11}, \dots, a_{n1}); \dots; \max(a_{1k}, \dots, a_{nk})). \quad (2)$$

Третій крок. За абсолютним показником рейтингової оцінки (f_{ij}) визначається відстань постачальників ЖКГ від УЕП за кожним факторним показником (F_j):

постачальників ЖКГ (r_{ij}) за кожним факторним показником (F_j):

$$\begin{cases} r_{i1} = \frac{f_{i1}}{\max(a_{11}, \dots, a_{n1})}, \dots, r_{ik} = \frac{f_{ik}}{\max(a_{1k}, \dots, a_{nk})}, \\ \dots \\ r_{n1} = \frac{f_{n1}}{\max(a_{11}, \dots, a_{n1})}, \dots, r_{nk} = \frac{f_{nk}}{\max(a_{1k}, \dots, a_{nk})}. \end{cases} \quad (5)$$

Таблиця 1

Відносні показники рейтингової оцінки факторних показників

№ з/п	Підприємство ЖКГ	Показники за факторами		
		F_1	...	F_k
1	P_1	r_{11}		r_{1k}
...
n	P_n	r_{n1}		r_{nk}

Для обчислення узагальнених показників рейтингової оцінки (b_{ik}) додатково до значень рейтингової оцінки (a_{ij}) факторних показників (F_j) розраховуються

їх вагові коефіцієнти (p_{ij} ,

$$p_{ij} \in [0, 1], \sum_{j=1}^n p_{ij} = 1):$$

$$p_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max a_{ij}}. \quad (6)$$

У табл. 2 формується відповідний масив даних комплексної оцінки факторних показників (F_j).

Для кожного i -го підприємства ЖКГ із використанням даних табл. 2 визначаються і зводяться у табл. 3 узагальнені показники рейтингової оцінки (b_{ik}).

$$b_{ik} = \sqrt{p_{i1}a_{i1}^2 + p_{i2}a_{i2}^2 + \dots + p_{ik}a_{ik}^2}. \quad (7)$$

Таблиця 2

Рейтингові оцінки факторних показників

Оцінки	F_1	F_2	...	F_k
Попередні оцінки	a_{i1}	a_{i2}	...	a_{ik}
Вагові коефіцієнти	p_{i1}	p_{i2}	...	p_{ik}

Таблиця 3

Узагальнені показники рейтингової оцінки

№ з/п	Підприємство ЖКГ	Фактори			
		F_1	F_2	...	F_k
1	Π_1	b_{11}	b_{12}	...	b_{1k}
...
n	Π_n	b_{n1}	b_{n2}	...	b_{nk}

Загальна рейтингова оцінка i -го постачальника ЖКГ (R_i) здійснюється із використанням даних табл. 3 у такій послідовності [6].

Перший крок. За кожним показником (b_{ik}) у стовпці (F_j) знаходиться максимальне значення, яке є відповідним результатом діяльності УЕП:

$$\overline{UEP} = (\max(b_{11}, \dots, b_{n1}); \dots; \max(b_{1k}, \dots, b_{nk})). \quad (8)$$

Другий крок. Відносно показників УЕП визначаються і зводяться у табл. 4 стандартизовані значення (x_{ij}) показників b_{ik} :

$$x_{ij} = \frac{b_{ij}}{\max_k b_{nk}}. \quad (9)$$

Таблиця 4

Стандартизовані показники рейтингових оцінок

№ з/п	Підприємство ЖКГ	Фактори			
		F_1	F_2	...	F_k
1	Π_1	x_{11}	x_{1k}
...
n	Π_n	x_{n1}	x_{nk}

Третій крок. Для кожного i -го постачальника ЖКГ визначається значення рейтингової оцінки (R_i):

$$R_i = \sqrt{\sum_{j=1}^k (1 - x_{ij})^2}. \quad (10)$$

Четвертий крок. Постачальники ЖКГ упорядковуються. Найбільший рейтинг має постачальник із мінімальним значенням R_i .

Наведений алгоритм рейтингової оцінки постачальників ЖКГ використовується як

у статистиці, так і в динаміці. У першому випадку показники рейтингових оцінок визначаються на кінець періоду, у другому – розраховуються як темпові коефіцієнти (темпи приросту, або темпи зростання) за співвідношення абсолютних значень показників рейтингових оцінок на кінець і початок аналітичного періоду. У комплексі така оцінка дозволяє контролювати результати функціонування і розвитку постачальників ЖКГ.

На закінчення слід відзначити переваги наведеної методики моніторингу постачальників ЖКГ, оскільки:

вона базується на комплексному, багатомірному підході до оцінки результатів діяльності;

застосовується гнучкий обчислювальний алгоритм, який реалізує можливості економіко-математичної моделі на основі зрівняльної комплексної оцінки.

використовуються результати відповідного виду економічної діяльності всіх постачальників ЖКГ у межах певної адміністративної території, що робить моніторинг об'єктивним.

Висновки. Таким чином, цільове стимулювання постачальників ЖКГ, що спрямоване на досягнення ними результатів діяльності умовно-еталонного підприємства, у комплексі з удосконаленою методикою моніторингу їх стану є інноваційним підходом до державного регулювання їх діяльності. Однак його реалізація потребує оперативного отримання відповідної інформації. Це обумовлює необхідність створення певної інформаційно-аналітичної системи (ІАС) у відповідних установах органів місцевого самоуправління і державної влади, вимоги до якої наведені у роботі [7]. Науково-методичні основи її формування є напрямом подальших досліджень.

Література

¹ Закон України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки» від 24 червня 2004 р., документ 1869-15, остання редакція від 11.07.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>.

² Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про першочергові заходи щодо реформування житлово-комунального господарства» від 26.06.2006 р. № 363-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>.

³ Методичні рекомендації щодо організації та проведення моніторингу цінової та тарифної політики на підприємствах житлово-комунального господарства, а також підприємствах газопостачання та

електропостачання Донецької області / В.В. Дорофієнко, Н.Г. Насонкіна, В.В. Дорошенко, І.М. Осипенко. – Донецьк: ДонДУУ, 2006. – 59 с.

⁴ Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р., документ 586-14, остання редакція від 16.02.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

⁵ Брадул С.В. Адаптивність у задачах державного управління енергозбереженням / С.В. Брадул, Е.І. Славенко // Менеджер. – 2006. – № 2. – С. 122-129.

⁶ Ободець Р.В. Організація та проведення моніторингу цінової та тарифної політики на підприємствах житлово-комунального господарства регіону / Р.В. Ободець, С.В. Брадул // Зб. наук. праць ДонГУУ, т. 8, серія «Державне управління», вип. 79 «Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами». – Донецьк, 2007. – С. 119-125.

⁷ Антонов Ю.С. Інформаційне забезпечення експертного аналізу стану підприємств ЖКГ / Ю.С. Антонов, С.В. Брадул, Е.І. Славенко // Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду вдосконалення діяльності органів влади: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 6 груд. 2006 р.) – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007. – С. 110-112.